

## Vad blir effekten av lekskolevistelsen?

Av psykolog Sigurd Dvoretzky, Göteborg

Att lekskoleplatserna är eftertraktade framgår bl.a. av att det i början av år 1963 var fler barn i kölistan i Stockholm, Göteborg och Malmö än antalet barn, som var inskrivna i dessa städers lekskolor. Siffrorna var 12.361—7.938 i Stockholm, 6.569—3.705 i Göteborg och 852—1.500 i Malmö, alltså sammanlagt 19.782 barn i kö mot 13.143 inskrivna. Kösiffrorna är nog att betrakta som minimisiffror, eftersom förmodligen många föräldrar inte ansett det vara någon idé att anmäla barnen till lekskola med tanke på att utsikterna att få in barnen var så små.

Föräldrar brukar anföra olika skäl till att de vill ha sina barn i lekskola, t. ex. att barnen där får träffa jämnåriga, får lära sig olika trevliga saker etc. I lekskolan tillämpas metodiska riktlinjer, som även ur vetenskaplig och utvecklingspsykologisk synpunkt är positiva och som betonas i grundskolans målsättning. Man stimulerar således barnens utveckling, individualiserar sysselsättningar, stimulerar både självverksamhet och gruppaktivitet etc. Det är därför angeläget att studera effekten av lekskolevistelsen på barnens utveckling.

Sådana undersökningar har utförts, främst i USA. Det går inte att utan vidare överföra resultaten av dessa till svenska förhållanden bl.a. därför att uttagningsförfarandet, målsättningen och materialet inte alltid överensstämmer med motsvarande faktorer i Sverige. Dessutom lider en hel del av dessa undersökningar av allvarliga metodiska brister. När man t. ex. funnit positiva lekskoleffekter på barnens utveckling, har man i många fall använt felaktiga statistiska beräkningsmetoder eller underlåtit att göra jämförelser med kontrollgrupper, som inte gått i lekskola.

Stukát, som är professor i praktisk pedagogik med specialpedagogik vid lärarhögskolan i Göteborg, har genomfört den första systematiska un-

dersökningen i Sverige av lekskolans inverkan på barnens utveckling<sup>1</sup>. Redan ur den synpunkten förtjänar boken att uppmärksammas. Den har emellertid även andra förtjänster. Författaren redovisar uttömmande samtliga undersökningsinstrument och kan därigenom stimulera ev. hugade forskare. Han redogör klart för det omfattande och svårbemästrade uttagningsförfarandet, när det gäller att få jämförbara grupper till undersökningen och har därigenom visat vägen för kommande forskning. Resultaten diskuteras utförligt, och författaren tar även med synpunkter, som framkommit från bl. a. förskollärarhåll i samband med att den nu tryckta upplagan förelegat i stencil.

Stukát kallar undersökningen för en evalueringsstudie, d.v.s. den syftar till att studera i vilken utsträckning ett skolprogram motsvarar de uppställda målen. Ännu mer specificerat kan undersökningen sägas vara en produktanalys, vilket innebär, att man studerar, om skolprogrammet leder till förväntade elevbeteenden.

Här uppträder nu en mängd svårigheter, som kanske kan förklara, varför det tidigare inte utförts några lekskoleundersökningar i Sverige av denna art. Socialstyrelsens "Råd och anvisningar" ger de officiella riktlinjerna för lekskolans verksamhet, men de innehåller endast helt allmänt hållna anvisningar. De kan därför inte ligga till grund för någon mer noggrann undersökning av lekskolans inverkan på barnens utveckling. Från förskolepedagoger betonas, att lekskolan skall befrämja barnens utveckling, och man tar avstånd från mer skolmässiga moment i lekskoleverksamheten. Även detta försvårar en vetenskaplig analys av lekskolevistelsens effekt på barnen. Slutligen kan det vara svårt att specificera målsättningen för en verksamhet, som syftar till utveckling av barnens hela personlighet. Stukát har dock gjort försök att i enkätform få ett antal förskollärare att ange vilka mål som enligt deras uppfattning var de viktigaste för

<sup>1</sup>) KARL-GUSTAF STUKAT: Lekskolans inverkan på barns utveckling. *Almqvist & Wiksell*, 1966, pris 18:—.

lekskolan. De metodiska svårigheterna vid en undersökning av den art som Stukát utfört, sammanhänger även med urvalet av grupper. Man kan således inte helt slumpmässigt fördela förskolebarn, så att vissa får gå i lekskola, medan andra förvägras gå där. Detta är omöjligt av både sociala och etiska skäl. En lekskoleundersökning av här angiven art måste alltså med nödvändighet lida av vissa metodiska brister, vilket dock inte förringar värdet av Stukáts insats.

Stukát har sökt mäta lekskolans effekt på bestämda och väsentliga områden, trots att riktlinjerna för lekskolans verksamhet är så allmänt hållna. Han har valt tre områden, 1) fysisk och motorisk utveckling, 2) social och emotionell utveckling och 3) intellektuell utveckling. Han har vidare definierat varje delaspekt operationellt och specificerat det för att göra det mätbart. Bedömning av den sociala och emotionella utvecklingen omfattar t.ex. förmågan att reda sig på egen hand. Denna specificeras t. ex. som förmågan att utföra rutinvanor såsom att klä sig, hålla sig torr och ren, passa tider, hålla ordning på tillhörigheter etc liksom även förmågan att ha ansvar för smärre uppgifter.

Även om inte urvalet av undersökningsgrupper kunnat ske helt slumpmässigt, har man gjort dem så likartade som möjligt t. ex. beträffande ålder, kön, antal syskon liksom även syskonens ålder, faderns yrke, föräldrarnas utbildningsnivå, bostadsområde och barnens hemutrymme. Den väsentliga skillnaden mellan grupperna var, att den ena gruppen kommit in i lekskolan, medan den andra sökt dit men inte kommit in, därför att barnen kommit för långt ner i kölistan. Man har jämfört 107—132 par. För varje lekskolebarn har man valt ut ett jämförbart barn ur hemmabarnsgruppen. Att det varit olika antal par vid olika jämförelser har visserligen minskat undersökningens representativitet men i intet fall inverkat menligt på gruppernas ekvivalens.

Lekskelegruppen är representativ för Göteborgsförhållanden och även för en del andra områden såtillvida som den innehåller en för stor procent barn ur socialgrupp I och II och för liten ur socialgrupp III i jämförelse med valstatistikens siffror. Lekskelegruppens sammansättning är således inte

representativ för den i en del andra städer och för andra tider.

Undersökningen utfördes under tiden april 1960—juni 1961.

Eftersom det kan ha sitt intresse att ta del av själva undersökningsinstrumenten, skall dessa exemplifieras i samband med en kort resumé över de viktigaste undersökningsresultaten.

### **Fysisk och motorisk utveckling**

Det blev ingen skillnad mellan lekskole (L) — och hemmabarnsgruppens (H) allmänna kroppsutveckling uttryckt i längd och vikt, vilket väl inte heller var att vänta. — L-gruppen var sjuk något oftare under lekskoletiden ("barnsjukdomar"), medan H-gruppen oftare var sjuk under första skolterminen.

Den motoriska utvecklingen mättes med Lincoln-Osseretsky-testet, som omfattar 8 uppgifter av grovmotorisk och 6 av finmotorisk art t. ex. att stå på ett ben med slutna ögon, att klippa cirkel samt med ett rytmtest, där barnen efter fl-s anvisningar skulle slå takten till passager ur elementära sångböcker.

Vid dessa båda prov uppstod inga skillnader mellan grupperna.

### **Social och emotionell utveckling**

Förmågan att reda sig på egen hand studerades vid en intervju av Vineland-typ. Skalan innehåller 18 items. Man erhöll uppgifter via intervju med barnens mor eller annan, som kände dem väl. Skalan omfattar t. ex. frågor om barnens förmåga att klä sig själv, svara i telefon och att gå ärenden. — L-gruppen når här högre poäng, och detta gäller särskilt pojkar. Denna grups överlägsenhet är särskilt markant bland de barn, som gått länge i lekskolan, dvs tre terminer eller mer. Gruppens överlägsenhet kvarstår dock inte i skolan, där alltså H-gruppen kan reda sig själv på egen hand lika bra som L-gruppen.

Barnens anpassning utgör en viktig del av den sociala och emotionella utvecklingen. Den bedömdes med inte mindre än 8 prov och skalor av skilda slag.

Bedömningsschema A gällde anpassningen i hemmiljön. Man läste upp 34 påståenden, och modern fick ange, om respektive påstående passade

mycket bra — rätt bra — inte särskilt bra — inte alls in på hennes barn, t. ex. är blyg och ängslig inför främmande; lyder mamma villigt och glatt. För varje uppgift hade man avgjort önskvärt, respektive icke önskvärt beteende. — Flickorna i L-gruppen fick signifikant högre poäng än flickorna i H-gruppen, medan skillnaderna för pojkarna är obetydliga.

Bedömningsschema B gällde anpassning i skolan i relationerna till kamrater och lärare samt reaktioner och attityder till skolans arbetsuppgifter. Lärarinnan fick bedöma hur varje barn placerade sig på en 5-gradig skala i jämförelse med "flertalet barn" i fråga om t. ex. förmågan att arbeta koncentrerat respektive arbeta självständigt. — Inga differenser förefanns mellan L- och H-gruppen.

California Test of Personality (förkortat CTP) är ett s. k. self-inventory-test. Det innehåller 96 uppgifter, fördelade på 12 kategorier med 8 uppgifter i varje. Testet mäter t.ex. självförtroende, isoleringstendenser, förekomsten av nervösa symtom. Barnen fick ange, om respektive beteenden och symtom stämmer in på dem eller ej, t.ex. om de tycker det är roligt att berätta något för klassen; om de ofta vaknar på natten av stygga drömmar. — Inga signifikanta skillnader mellan undersökningsgrupperna.

Vid det sociometrisk testet fick barnen i skolan skriva namnen på de fem klasskamrater, som de tyckte bäst om att leka med på rasterna respektive de fem, som bråkade och slogs mest på rastera. — L- och H-gruppens fördelning av positiva och negativa erhållna val uppvisade inga skillnader.

Två observatörer iakttog barnen vid raster på skolgården och gjorde 30 observationer per barn om vardera 20 sekunder och noterade, om de hade organiserad eller oorganiserad sysselsättning, deltog i gruppsysselsättningar eller lekte isolerade samt om de lekte aktivt eller var passiva. Metoden kallas time-sampling-metoden. — Inga skillnader mellan grupperna erhöles.

Rosenzweigs Picture Frustration Study för åldrarna 4—13 år består av 24 grovt och schematiskt tecknade bilder. Där förekommer personer, som faller yttranden, avsedda att väcka besvikelse eller

upprördhet. Exempel: Två större pojkar säger till en mindre: "Du är för liten att leka med oss." Barnen får för varje bild ange sin reaktion. I exemplet skall de således tala om, vad den mindre pojken säger eller gör. Testet är ett s. k. personlighetstest och bygger liksom andra test av den arten på antagandet, att de yttranden, som den testade faller åtminstone delvis är en projektion, en intolkning av hans egna åsikter och värderingar. — Man undersöker två aspekter, nämligen aggressionens riktning och gruppkonformiteten. Aggressionen kan riktas utåt (extrapunitiv), inåt (intropunitiv) eller vara mer saklig och objektiv (impunitiv). Gruppkonformiteten utgöres av graden av överensstämmelse mellan den testades svar och de typiska svaren på respektive bild. — L-gruppen gav fler extrapunitiva svar än H-gruppen. Enligt bedömningsschema A och B var också L-gruppen mer utåtriktad. Det blev däremot ingen skillnad mellan grupperna i fråga om gruppkonformiteten.

Vid suggestionsprov fick barnen se på en bild under 1/2 minut, varefter de utsattes för suggestionsprov. Man sade t. ex.: Var det inte två pojkar som slogs med varandra? (Det var det inte.) — Inga skillnader mellan gruppernas resultat.

Vid intervjuer fick mödrarna bedöma barnen enligt störningslista A. De fick ange om vart och ett av 16 nervösa symtom förekom ofta — ibland — aldrig eller mycket sällan, t. ex. huvudvärk, mar-drömmar, nagelbitning. — Inga skillnader mellan L- och H-gruppen.

Vid störningslista B fick lärarna bedöma barnens skolbeteende enligt t. ex. följande: ljuger ofta; orolig och rastlös; dagdrömmar (inalles 14 items). — Det blev inga differenser mellan grupperna.

## Intellektuell utveckling

Denna studerades ur tre aspekter och avsåg att mäta intressen, elementära kunskaper och färdigheter samt skolberedskap. Inalles används där 12 prov eller bedömningsskalor.

Barnen fick vid en intervju spontant ange de fem fritidssysselsättningar, som de helst ägnade sig åt. Svaren klassificerades i fyra grupper; manuellt konstruktiva t. ex. att rita och måla; intellektuella t. ex. att läsa eller lägga pussel; rollekar t. ex. att

leka skola och spela pjäser samt rörelseaktivitet t. ex. att hoppa hage, gunga och klättra. — Det blev vissa skillnader mellan grupperna såtillvida som L-gruppen oftare hade konstruktivt-manuella systerställningar (särskilt att rita, måla bygga och klippa), medan H-gruppen oftare valde allmänna rörelseaktiviteter. L-gruppens val av fritidssysselsättningar kan vara en återspeglning av lekskolans inverkan.

Barnens elementära kunskaper och färdigheter mättes på sex olika sätt. — L-gruppen, särskilt pojkar i denna, nådde signifikant bättre resultat än H-gruppen på prov, som mätte orienteringskunskaper, t. ex. att kunna klockan och att förstå innebörden i trafikmärken. — L-gruppen nådde något bättre resultat än H-gruppen (dock ej signifikant bättre) på ordförrådsprov, där barnen fick ange betydelsen av uppräknade ord, t. ex. lykta, fundera, karta. — Vid prov på språklig uttrycksförmåga fick barnen spontant berätta om en bild, som inte var försedd med vägledande text. L-gruppen nådde högre poäng än H-gruppen, vilket innebär, att L-gruppen berättade med fler konkreta detaljer, med större livfullhet och färre stereotypier.

H-barnen hade något fler talstörningar än L-barnen. Detta fann man, då man i samband med individualprovningarna noterade förekomsten av stamning, otydligt tal, läspning samt hest eller skrikigt tal. Man lät även lärarna i ett enkätformulär ange förekomsten av dessa symtom hos barnen i skolan. — Barnens moralbegrepp studerades genom test som den schweiziske psykologen Piaget konstruerat. Barnen får där ta ställning till handlingsätt hos agerande i fyra berättelser, som upplästes för dem. Piaget menar, att 7-årsåldern utgör en övergångsperiod från heteronom moraluppfattning, då barnen tror, att regler bestäms av vuxna och är absoluta och orubbliga till autonom, då barnen uppfattar regler som resultat av gemensamma överenskommelser. Detta har betydelse t. ex. för barns uppfattning av lekregler och av rätt och orätt. Det blev i undersökningen inga gruppsskillnader.

Barnen fick rita vad de ville, och deras fria teckningar bedömdes i fråga om formgivning, färgglädje och originalitet i motivvalet. Det blev inga signifikanta skillnader mellan grupperna men ten-

dens till högre poäng hos L-gruppen. Man spårar här ev. en effekt av lekskolans skapande verksamhet.

Skolberedskapen studerades med fem metoder. I intet fall blev det signifikanta skillnader mellan L- och H-barnen. Grupperna jämfördes på följande prov: Lindahls skolmognadsprov; läsprov där man noterade antalet rätt lästa bokstäver och ord; diktamensprov där man antecknade antalet rätt stavade ord; räkneprov där barnen skulle utföra additioner, subtraktioner och problemlösningstal ur första klassens matematikkurs; lärarbedömning av skolprestationerna i läsning, stavning, räkning och hembygdskunskap enligt en femgradig skala. Barnen jämfördes både i fråga om sammanlagd poäng och poäng i varje ämne för sig. Det blev här en tendens till högre värden för L-gruppen men dock inga signifikanta gruppdiffenser.

Man gjorde en uppföljningsundersökning i årskurs 3 (april—maj 1963), där lärarna fick bedöma skolanpassningen enligt en något förkortad störningslista B och elevernas skolkunskaper i ett antal ämnen enligt en femgradig skala samt ange, om eleven gick i normal- eller specialklass. I de 91 matchningsparen fick L-gruppen något, men inte signifikant högre värden än H-gruppen, när det gällde skolanpassningen, medan det däremot inte blev några skillnader i fråga om skolkunskaperna.

Man jämförde även resultaten på CTP-testet för 102 par. L-gruppen hade något bättre anpassning än H-gruppen, men skillnaderna var dock inte signifikanta. Några skillnader förefanns inte i fråga om iakttaga störningssymtom, placering i specialklass, kvarsittning eller anmälan till rådgivningsbyrå.

### Några kommentarer

De flesta jämförelserna mellan L- och H-grupperna har visat, att det inte förefunnits några signifikanta skillnader mellan dem. I den mån sådana förekommit, har de i regel försvunnit, när barnen börjat skolan. Lekskolan betonar, att målsättningen gäller utveckling av barnens hela personlighet, och man tar avstånd från mer skolmässig undervisning och intellektuell träning. Ändå har en del skillnader mellan L- och H-grupperna framkommit just på

det intellektuella området. Det kan därför synas, som om undersökningen givit ganska nedslående resultat. Det kan därför vara på sin plats med några kommentarer till resultaten.

De ringa skillnaderna mellan L- och H-grupperna visar, att det går att ordna på ett positivt sätt även för barn, som inte kommer in i lekskolan. I många fall har de föräldrar, som inte fått in barnen där men som sökt dit, givit barnen compensation och låtit dem t. ex. vara med i rytmikgrupp eller ägnat sig särskilt mycket åt dem i hemmet. Det är värt att notera, att så gott som samtliga barns mödrar i undersökningen varit hemarbetande och inte yrkesarbetande. Det skulle nog ha blivit andra resultat, om man jämfört L-gruppen med en grupp, som kommit ur torftigare förhållanden eller undersökt lekskolans effekt på en mer depriverad grupp. Stukát citerar också undersökningar, som visat, att lekskolan haft särskilt gynnsam effekt på barn, som tidigare levt under torftiga sociala och kulturella förhållanden.

Man har hela tiden gjort jämförelser mellan grupper. Frånvaron av skillnader i deras resultat hindrar inte, att lekskolan haft effekt på barn, som t.ex. varit överbeskyddade i hemmet, sådana som varit ensamma och därför ovana vid kamrater, som varit ängsliga eller aggressiva tidigare etc. Stukát noterar dessutom, att man på grund av matchnings-svårigheter inte kunnat ta med s. k. rådgivningsbarn, dvs barn med psykiska besvär som anmälts till lekskolevistelse från den psykiska barnavården. Här finns stora möjligheter till forskning rörande lekskolans effekt på speciella barn.

Det är inte förvånande, att L- och H-barnens sociala och emotionella utveckling är ungefär likartad. Det rör sig ju här om två grupper, som antagligen inte är särpräglade i något avseende och därför är väl inte att vänta, att lekskolevistelsen skulle medföra någon så positiv utveckling, att den ger signifikanta utslag vid jämförelse med en ungefär likvärdig hemmabarnsgrupp. Det betyder givetvis inte, att lekskolevistelsen saknar betydelse för barnens sociala och emotionella utveckling. Vidare är det ju svårt att bedöma dessa aspekter av utvecklingen. Flera skattningar ingår i undersökningen, och det finns felkällor vid dessa, som bru-

kar visa sig som obenägenhet att placera bedömningar vid negativa poler.

Det kan synas förtretligt, att de flesta skillnaderna mellan grupperna gäller den intellektuella utvecklingen, eftersom man ju i lekskolans målsättning velat undvika skolmässig påverkan. Undersökningsresultaten är ändå inte förvånande och behöver inte ge anledning till någon pessimism beträffande lekskolans syfte och verksamhet. Det är således lättare att på ett objektivet sätt studera och mäta skillnader på detta område än på det sociala och emotionella. Studium av t. ex. ordförråd och läsförmåga kan i regel ske mer objektivet än studium av t.ex. ihärdighet i arbetet. Det är alltså möjligt, att det finns vissa skillnader mellan L- och H-grupperna även i fråga om den sociala och emotionella utvecklingen men detta är svårare att komma åt än skillnader i fråga om intellektuell utveckling. Dessutom bör lekskolevistelsen rimligen ge effekt på det intellektuella området, sådant det mätts i denna undersökning, även om man i lekskolan inte har en rent skolmässig verksamhet. Man berättar ju om olika saker för barnen, tar dem med på besök i affärer, låter dem få besök av poliser, har verksamhet kring s. k. intressecentra etc.

Boken har tidigare funnits tillgänglig i en stencilerad upplaga. Denna har studerats och diskuterats av representanter för förskollärarkåren. Det är värdefullt, att Stukát har tagit med en del av synpunkterna från den diskussionen i boken därför att Stukáts undersökning givit uppslag till en noggrannare penetrering av vad som händer under lekskolevistelsen och i fråga om lekskolans målsättning. Man har således framhållit kravet på mer systematiska studier av lekskolegrupperna; konkretisering av lekskolans målsättning som komplement till de mer allmänna riktlinjerna; ökat intresse för inlärningspsykologiska aspekter inte minst på det sociala och emotionella området och inte endast betoning av de utvecklingspsykologiska aspekterna; ett närmare samarbete med skolan t. ex. i fråga om bedömning av barnens skolmognad samt önskemål om åtminstone ett lekskoleår för alla barn både ur rättvisesynpunkt och ur utvecklingsbefrämjande synpunkt.

Boken har vad man brukar kalla ett "säljande"

yttre; fotografier av näpna barn i glada lekskole-  
sysselsättningar. Man bör av bokens yttre inte för-  
ledas att tro, att den innehåller kåserier eller an-  
nat lättsmält gods. I vissa partier är den ganska  
svårläst, åtminstone om man inte behärskar statis-  
tik. Författaren har dock givit utförliga komment-  
arer till både undersökningsmetoderna och resulta-  
ten, varför även den, som inte är bevandrad i sta-  
tistik, kan läsa boken med behållning. Den bör vara

lämplig som underlag för diskussion vid förskolese-  
minarierna, för forskare som är intresserade av lek-  
skolans verksamhet och av barns utveckling och  
sist men inte minst bör den vara av värde för dem,  
som planerar för lekskoleverksamheten och för  
utbildning av förskollärare. Undersökningen är en  
pionjärinsats, och man önskar, att den sprids, dis-  
kuterar och ger upphov till nya undersökningar.

# **ELITSTENOGRAFENS SKRIV- & BOKFÖRINGSBYRÅ AB**

---

**RENSKRIVNING AV VETENSKAPLIGA  
UPPSATSER, TABELLER, osv.**

ADRESSKRIVNING, DUPLICERING  
ELEKTROSTENCILERING  
FOTOKOPIERING  
UTSKRIFT EFTER REX RECORDER OCH  
BANDSPELARE

**Tel. Skrivbyrån 21 67 01**

**Tel. Bokföringsbyrån 21 70 19**